

נחלקו הראשונים אם גזירת 'בנות כותיים' היא בכלל 'י"ח דבר' שגזרו חכמים במשנה בפ"ק דשבת, ע"י ברמב"ן בסוגיין וברשב"א שבת שם, ותליא בגירסאות בגמרא שם (שבעל המאור והגר"א לא גרסו גזירת בנות כותיים שם טו ע"ב). והרמב"ם בפיהמ"ש שם לא מנאה בכלל י"ח דבר, וי"ל לפ"ז שפיר דקאי לשיטתו וסובר דבזה"ז ליתא לגזירת 'בנות כותיים', אבל למי שמונה שם גזירת 'בנות כותיים' בכלל י"ח דבר – א"כ אין יכולים כבר לבטל הגזירה, כדאיתא בגמרא עבו"ז לו ע"א (פתחי נדה לא ע"ב, ועע"ש לב ע"א). ובוזה יתורץ מה שהקשו החוות דעת ומי נדה ושיירי טהרה (סי' כה) מאיפה יש כח לחכמים אחרונים לבטל גזירת הכותים אף לקולא (ולא דמי להלכות ריבית ששם אפשר להקל מכח הפקר בי"ד הפקר). ועי' בערוך לנר שלדעת הרמב"ם כותי אינו מטמא במת – כגוי גמור, ואין חוששין לקידושיו (ודלא כהב"י אה"ע"ו סי' מד בשם הגאונים) וא"צ לעשר (עי' פיהמ"ש לה' עובדיה מברטנורא דמאי פ"ו מ"ט). וצ"ע (מים חיים).

'נדות מעריסתן' – ומבואר בגמרא שיושבות על כל דם ודם, ומצרפות בחשבון דם טמא לדם טהור, וא"כ לפעמים יקרה שישבו על דם טהור, וכשיראו דם טמא לא יתחילו לשבת מחדש וכו', ע"ש. ויש להקשות תיפוק ליה משום דאינן טובלות, דהא טבילה לא כתיבא להדיא בתורה, ואין לומר דהוחזקו נשותיהן לטבול, דהא קי"ל דאם זה לא כתוב בתורה לא מהני מאי דאחזקו אצלם וי"ל שדוקא לגבי הלכות שחיטה שלא כתובים כלל בתורה – בזה לא מהני שהחזיקו, אבל הלכות טבילה דאסמכוה אקרא, וגם מצאו לזה קל וחומר, – אם החזיקו בה מהני (מהר"י שפירא).

דף לב

'ומה טעם אין מיבמים' – פרש"י: 'ויגדלו יחד'. לכאורה קשה מה בא רש"י לומר 'ויגדלו יחד'. וי"ל דרש"י לשיטתו (קידושין יט) דקטן בן תשע שנים קונה יבמתו דבר תורה, אלא תקנו חכמים שאינו אלא כמאמר ולכשיגדיל יבעול (כדלהלן מה ע"ב), ולכן הקשו כאן מה טעם אין מיבמים, הרי הם יכולים לגדול יחד, שהרי אין איסור בביאתו, דחשיב בר הקמת שם (יבמות קיא), ולכשיגדיל יבעול (ערוך לנר, ועי'). ויש לומר בפשיטות דרש"י נקט כן ע"פ לשון המשנה ביבמות קיא ע"ב 'יבם קטן שבא על קטנה – יגדלו זה עם זה' (מהר"י שפירא).

'תרומת חו"ל' – וה"ה סוריא (רמב"ם פ"ה מהל' ביכורים ה"י, שו"ע יו"ד סי' שכב סעי' ה), וי"א דבסוריא אין מתירים (הרמב"ן בהל' חלה), וי"א דבכל המקומות הסמוכים לארץ ישראל אין להתיר אלא רק בבבל שרחוק קצת מא"י ולא יתחלף בתרומת הארץ (ר"ש פ"ד חלה מ"ה, תוס' בכורות כו וחולין קד, רא"ש הל' חלה סי' ד, וכן מצדד הרשב"א בפסקי חלה שער ד, אור זרוע הל' חלה סי' רנא). אבל במקומות שכבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל – לכו"ע אין להקל בזה (רמב"ם פ"ה מהל' ביכורים ה"ח).

'אין תרומת חו"ל אסורה אלא במי שטומאה יוצאת עליו מגופו' – לפיכך כהן קטן שעדיין לא ראה קרי, וקטנה שעדיין לא ראתה נדה אוכלין אותה תמיד בלא בדיקה, שחזקתן שלא יצאה טומאה עדיין עליהן (רמב"ם פ"ז מהל' תרומות ה"ט). ולכן היו רבים נוהגים בחו"ל לתת תרומה וחלה לכהן קטן פחות מתשע שנים, עי' בשו"ע (יו"ד סי' שכב סעי' ה) וברמ"א (או"ח סי' תנו סעי' ב), וגם מותר לכהן מעל גיל תשע שנים – שטבל לקריו [לדעת הראב"ד רק אם אין כאן קטן פחות מגיל ט'], אלא שנחלקו אם צריך הערב שמש (עי' רמב"ם שם ותוס' כאן ובשו"ע ונו"כ שם, ובדרך אמונה עהרמב"ם שם בציון

ההלכה אות צא), וגם נחלקו אם אפשר לסמוך לענין זה על חזקת כהנים בזה"ז, ולכן לא נהגו כן היום – עי' נו"כ שם. וע"ע להלן ע"ב משנ"כ בזה בס"ד. [וע"ע קובץ 'בנתיבות ים' ח"ה עמ' מז].

'טומאה יוצאת עליו מגופו' – כגון זב וזבה ונדה (רש"י), ובעלי קרי ויולדות (רמב"ם פ"ז מהל' תרומות ה"ח), ופולטת שכבת זרע (ע"פ הרמב"ם פ"ה מהל' שאר אבות הטומאה ה"א), ושומרת יום כנגד יום (עי' רמב"ם פ"א מהל' מטמאי משכב ומושב ה"ב), וי"א דגם בועל נדה אע"פ שלא הוציא ש"ז (הרדב"ז שם ה"ט נסתפק בזה וכתב שמשמעות שטמא, ויותר מפורש הוא ברמב"ם פ"ז מהל' קרבן פסח ה"ד [דרך אמונה]. אבל התוס' [מו"ק טז ע"א ויומא ו ע"ב] כתבו דבועל נדה לא הוי טומאה יוצאת מגופו, וע"ע דרך אמונה שם בביאור ההלכה).

'מעשה והטבילוה קודם לאמה' – הקשו הראשונים ודילמא הטבילוה מחמת נגיעת אמה בה בשעת הלידה? ותירצו, דא"כ מאי אשמעינן שמעשה היה, הא כל וולדות נמי נוגעת בהן אמן, אלא על כרחך דהטבילוה התינוקות מחמת שראתה. ומשום נגיעת אמה א"צ טבילה, כיון שהיא ראשון לטומאה ואינה מטמאה אדם (תוספות, רמב"ן, רשב"א, ר"ן). [ועי' מי נדה שנשאר בצ"ע על קושיה זו דכל וולדות נמי, שהרי עכ"פ אין מצוי שיצטרכו לסוכן בשמן של תרומה דוקא, ועוד שאין תרומת חו"ל אסורה אלא במי שטומאה יוצאה מגופו]. ובמאיירי הקשה בסגנון אחר: ודילמא הטבילוה מחמת שאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם! – ולשון זו קשה, דהרי היולדת טמאה לא בגלל שאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם, דגם למ"ד אפשר לפתיחת הקבר בלא דם – היולדת טמאה מן התורה כנדה, וכ"כ המאירי דידיה להלן לה סע"ב, ופשוט הוא בראשונים. וכן הקשה המהדיר שם. וע"ש במהדיר שבתירוף המאירי מבואר שתירוף קצת אחרת מהראשונים, דממשמע שאמרו 'והטבילוה קודם לאמה' משמע שלא ביומה הטבילוה, אלא כמה ימים קודם אמה). ועוד יש לומר דא"כ אין לדבר סוף, דכל הזמן נטביל אותה כשאמה תגע בה (רמב"ן, רשב"א, תוס' הרא"ש, תוס' חכמי אנגליה).

'מעשה והטבילוה קודם לאמה' – יש לומר דכל שלושת המעשים היו ביהודים, מזה שדברו בענין להסך אותה בשמן של תרומה – וזה מותר רק בכהנת, ואין לומר שהכותית התגיירה – דהא עכ"פ אסור לכהן לישאנה. אלא ע"כ איירי בכהנות, והגמרא רק הביאה ראיה שיתכן ראיה גם בקטנה בת יומה. ואע"פ שבגמרא אין הכרח דאיירי לגבי סיכה אלא במקרה השלישי – י"ל דגם שני המקרים הראשונים איירי בכהאי גוונא, מדהביאום בחדא מחתא (ערוך לנר).

'לרבות את הסך כשותה' – יש מפרשים דהפסוק אסמכתא בלבד, דאין חייב מן התורה אלא האוכל ושותה בלבד, וסיכה כשתיה' הוא מדרבנן (תוספות כאן וביומא עז ע"א ד"ה דתנן, הכרעת הרמב"ן בסוגיין), ויש מפרשים דלגבי תרומה הפסוק לימוד גמור ולשאר התורה אסמכתא בעלמא (הרמב"ן ב"זיש לפרש', ריטב"א יבמות עא ע"א, וע"ע ערוך לנר), ויש מפרשים דלגבי תרומה אסמכתא רבנן אקראי אבל בשאר הדינים כגון חלב [ח' צרויה] ושומן חזיר אין סיכה אסורה כלל (תוספות בשם ר"ת, רשב"א וריטב"א בשמו, מאירי בשם 'גדולי הרבנים' – אך כך תמיד מכנה את רש"י, וכתב המהדיר דצ"ל 'אחרוני הרבנים'). וע"ע ברמב"ם (פ"א מהל' שביית עשור ה"ה, פ"ו מהל' תרומות ה"ה ושם פ"י ה"ב ופ"א ה"א) ובדברי הבית יוסף בבדק הבית (י"ד סי' פד) ונקודות הכסף (סי' קיז) ובאחרונים שצוינו בספר המפתח (שבסוף הרמב"ם מהד' פרנקל, שם) [וע"ע במהדיר על הרמב"ן בסוגיין, פתחי נדה, הגהות מלוא הרועים, חידושי הגר"ח על הש"ס (מהד' שיכפול סי' פד), שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' סב, רב היח"ס הי"ו בכרם יעקב סי' יז אות סב עמ' רטז].

לפי הכרעת הראשונים דסיכה כשתיה זהו רק מדרבנן, לכאורה יש להוכיח דלא כשיטת הרשב"א הידועה (עי' בחידושי ליבמות קיד ע"א, ועוד) שמוותר למיספי לקטן בידיים איסור דרבנן, דהרי סיכה כשתיה

הוא מדרבנן ובכל זאת אסרו לסוך התינוקות! ויש לדחות, דכשהגדולים סכינ את התינוקות הטמאה – הרי הם מטמאים את התרומה בעצמם בידיים, והצריכו להטביל התינוקות לא כדי שלא 'נכשיל' אותה בטומאת תרומה, אלא משום הסכינ אותה שלא יטמאו בידיים תרומה (ר"ן, בית הלוי ח"א סי' יג, חידושי הגר"ר בענגיס ח"ב סי' סז אות כא). ודלא כהחור"ד שכתב דכל שאינו עובר בכל ייסך – גם אחרים אינם אסורים להסך אותו (מים חיים). אמנם יש לדחות תי' הר"ן דהרי אין זב וזבה ונדה פוסלים תרומת חו"ל בנגיעה, וא"כ משום נגיעה דידהו ודאי לא איירי (ערוך לנר, רעק"א, שו"ת בית אפרים חו"ד סי' סב, אחיעזר ח"ג סי' פא אות כד. וע"ע מהר"י שפירא, וקובץ 'בנתיבות ים' ח"ה עמ' מז). אלא י"ל דהיה להם ספק כאן ולכן החמירו ולא סכו אותה (ערוך לנר), עוד י"ל דע"י אכילה אסור לטמא גם תרומת חו"ל דרבנן (בית אפרים ואחיעזר שם).

זתבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו – כתב רש"י: בקללה גבי רשע קאי. עכ"ל. ואיני יודע מה מלמדנו ולאיה צורך הוצרך רש"י ז"ל לומר זה הכא (פתחי נדה). ואולי י"ל כדי ללמדנו שפסוק זה אסמכתא בעלמא, דלא קאי בשמן ממש (נלע"ד, ועי' תוס' כאן ובשבת פו ע"א). ויש לפרש בעוד דרך (עי' נצוצי אור).

(ע"ב) 'למעוטי איש מאודם' – פרש"י: דהכי משמע, אשה מטמאה בנדה ולא איש. עכ"ל. וביאורו דקשיא ליה לרש"י לכאורה הרי בכל המקומות דורשים ו' לרבנות, וכאן דורשים למעט! לכן פרש"י, כיון שלא צריכים לרבנות משהו כאן, דורשים בצורה כזו דדוקא אשה אמרתי לך ולא איש. וכן יש לבאר להלן בגמרא גבי 'למעוטי אשה מלובן' (תוספות, רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, ועי' מי נדה ופתחי נדה).

'תינוק בן יום אחד שהוא מטמא בזיבה...בן תשע שנים ויום אחד' – דהיינו שלענין זיבה מטמא בן יומו, אבל לענין קרי אינו מטמא אלא מגיל תשע שנים ומעלה (רמב"ם פ"א מהל' מטמאי משכב ומושב ה"ד ופ"ג מהל' מחוסרי כפרה ה"ו ופ"ה מהל' שאר אבות הטומאה ה"ב, דגול מרבבה וחק יעקב על שו"ע או"ח סי' תנו במג"א ס"ק ז, ותמהו על המג"א שם שכתב דגם בטומאת קרי מטמא בן יומו אלא דלא חיישינן שמא ראה קרי עד גיל תשע שנים, אמנם האליה רבה שם כתב דבראב"ן מפורש כהמג"א, והובא במחצה"ש שם, ועי' באריכות בברכי יוסף שם ס"ק ה. והמשנ"ב שם ס"ק כ ובשעה"צ ס"ק לא סתם דלא כהמג"א. אמנם בפתחי נדה עמ' תסד יישב דברי המג"א).

'למעוטי אשה מלובן' – התוספות הקשו למה צריך לזה פסוק, הרי למדו כבר לעיל (יט ע"א) דדוקא חמישה דמים מטמאים באשה, ולא לבן! ותירצו דגלוי מילתא הוא דלא לילף בקל וחומר מאיש וכו', ע"ש [ועי' מהרש"א, סד"ט בחידוד הלכות, מהר"י שפירא, שארית ישראל, אוצר חיים, הלכה למשה, פרי הארץ, מים חיים, מרומי שדה ופתחי נדה]. ושאר הראשונים תירצו שהיינו חושבים שלובן אמנם לא מטמאה לבעלה מדין נדה אבל אולי מטמא לטהרות מדין שכבת זרע או זוב של איש או טומאת ערב (רמב"ן, תוס' הרא"ש, רשב"א, ריטב"א, ר"ן. ומשום דקשיא להו על תי' התוס' דעכ"פ אם לובן טמא משום נדה – גם ירוק ודיעה וכדו').

'עליונו של זב מנלן... והנשא כתיב' – רש"י לא גרס זאת, ועי' בתוס' שרש"י חזר בו וקיים הגירסא [וברש"י שלפנינו לא רואים שחזר בו (מהר"ם, מתן בסתר)], וכ"ה ברמב"ן והר"ן. וע"ע תוס' חכמי אנגליה. וכתבו התוס' (להלן לג ע"א ד"ה והנשא) דמציינו שהמסורת חולק על התלמוד, וכן כאן – במסורת שלפנינו 'והנשא' מלא. ולפ"ז הקשה הסדרי טהרה בחידוד הלכות על מש"כ בשו"ת שב

יעקב (ה"א סי' נו, דצ"ז ע"ד ד"ה ולענין) בשם שו"ת שער אפרים (סי' פב) דמאי דקיי"ל דהאינדא אין אנו בקיאים בחסירות ויתירות ואם נמצא טעות בס"ת בחסירות ויתירות – אין מוציאים אחרת, מ"מ היכא שנמצא טעות בחסירות ויתירות שלמדו חז"ל מכוח החסר או היתיר, דין אליבא דהלכתא [ולא של אגדה] – בטעות כזו מוציאים אחרת, משום דודאי דקים להו לחז"ל שכתובה זו אין בה מחלוקת בקריאתה ובמסורה שלה. עכ"ד השו"תים הנ"ל. והקשה הסד"ט דהא מבואר כאן בתוספות דהמסורה שלנו שונה מהתלמוד בתיבה "והנושא", דבגמרא מבואר דלכו"ע "והנושא" כתיב חסר, ולפי דבריהם היה צריך להגיה כל ספרי תורות שלנו, וזה לא משמע בתוספות! וצ"ע. עכ"ד הסד"ט. ולכאורה ברשב"א (הובא בר"ן סנהדרין ד ע"א) מפורש שאין מוציאים ספר תורה אפילו בכהאי גוונא דמפורש בתלמוד וכו' (פתחי נדה בשם ירדו). אך י"ל דכאן איירי שהמסורת מוחזקת בדין בלא שום פקוק – אף שהיא נגד התלמוד – מחזיקים בה. משא"כ שם איירי בהיכא שמסורת שלנו מסכמת עם הש"ץ – אז אם יש טעות חייב לחזור לכו"ע (פתחי נדה). עוד י"ל שהסוגיא דלעיל חולקת על סוגיין, וא"כ אפשר דסבירא להו ד"הנושא" כתיב מלא כבספרי תורה דידן, וא"כ מידי מחלוקת לא יצא ואין מחזירים על זה ס"ת (חתם סופר, ע"ש).

דף לג

זתחתונו של בועל נדה מנלן' וכל הסוגיא – עי' קובץ 'בנתיבות ים' ח"ה עמ' פט.

'יום שפוסקת בו סופרתו למנין שבעה ...' – אע"פ שרמי בר חמא הקשה שוב על תירוצו של רבא, – דיחויא בעלמא הוא שדוחק להעמיד קושיתו, ולא עיקר הוא, והוא עצמו אינו סובר כן אלא שתמה ולא היה יודע טעמו של דבר, ובסוף המסכת אמרין בהדיא 'אטו ככותאי אמרה רב לשמעתי'. וכן הסכימו כל הפוסקים, דיום שפוסקת בו – אינה סופרת למנין שבעה (תוספות, רמב"ן, מאירי, רשב"א, רא"ש בתוספתו ובהלכותיו סי' א, ר"ן, בית יוסף ריש סי' קצו). [ועי' בראשונים כאן באריכות בביאור שיטת רבי יוסי, ואכמ"ל, וע"ע במהר"י שפירא (עמ' קעג) ובקובץ 'בנתיבות ים' (ח"ה עמ' פב) ובסדרת הבית (עמ' רכח)].

'פולטת שכבת זרע מהו שתסתור בזיבה' – כגון ששמשה בזוב, ופסקה, והתחילה למנות, ופולטה (רש"י, וביאר הרמב"ן שאם שימשה כשהיא טהורה וראתה ג' פעמים – שוב אינה מטמאה בפולטה). ויש מפרשים דהסוגיא כרבנן שפולטת שכבת זרע מטמאה עד ו' עונות שלמות, וממילא משכחת לה בשימשה בהיתר גמור (תוספות, רמב"ן). ויש מפרשים דאיירי כשבא עליה בשביעי לספירתה, אחר שטבלה, ואח"כ פלטה (ראב"ד, תוס' הרא"ש, וברשב"א הובאו שלשת הדעות בסתם). וע"ע באחרונים (מהרש"א, סדרי טהרה, מהר"י שפירא, טל תורה, פתחי נדה, ובמהדיר על הרשב"א).

'פולטת שכבת זרע מהו שתסתור בזיבה' – להלן דף מב ע"א שואלת הגמרא אותה בעיא, אלא שלכאורה שם דייקן יותר בצדדיה, שאמרו שכל הבעיא היא רק לרבי שמעון (דאמר 'דיה כבועלה' – שאינה טמאה עד שתצא טומאתה לחוץ) אבל לרבנן (דפולטת שכבת זרע מטמאה בפנים כבחויץ) ודאי שנחשבת רואה. ומדוע כאן לא כתבו צדדים אלו? י"א כיון שכאן אמר רבא 'לפום חורפא שבשתא' – כבר לא ראו צורך להאריך בצדדי הבעיא (רמב"ן, רשב"א). וי"א שכאן סברו שהבעיא גם לרבנן, כיון שאע"פ שמתמאה גם מבפנים – כיון שאין הלוהב בא ממעין שלה – שפיר יש לדון דמטמאה מצד נוגעת (רא"ש לפי ביאור המהדיר ברמב"ן שם).